

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויקהל, תשפ"ה, מספר 1611

גאולת ישראל בהפטרת פרשת "פרה" חגי בן-ארצי

מתי תבוא הגאולה? או ליתר דיוק: מהו הסימן שיבשר לעם שהגיע זמן הגאולה ועליו לחזור לארץ-ישראל? גם בגאולת מצרים וגם בשיבת ציון מגלות בבל הופיע הפועל: "פקד": "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם... פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים" (שמ' ג:טז). ובגלות בבל: "בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם ה' והעליתים והשיבתים אל המקום הזה" (יר' כז:כב). השאלה הגדולה ששאל עם ישראל בגלות שלאחר חורבן בית שני הייתה: מהו הסימן שאכן "פקד ה' את עמו"?

על השאלה הזאת ניתנה תשובה בתלמוד הבבלי (סנהדרין צח ע"א), והיא מחזירה אותנו אל ההפטרה שלנו ביחזקאל:

ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאיו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יח' לו:ח).

על המימרא הזאת של רבי אבא רש"י אומר: "כשתיתן ארץ-ישראל פירותיה בעין יפה אז יקרב הקץ – קץ הגלות – ואין לך קץ מגולה מזה".

הסימן הזה של קץ הגלות ותחילת עידן הגאולה שימש בבית מדרשו של הרב קוק בסיס לקריאתו לעלייה לארץ-ישראל. הרב קוק עלה לארץ בשנת תרס"ד (1904), וכבר אז היו בארץ למעלה מעשרים מושבות של העלייה הראשונה. במושבות האלה התפתחו ענפי חקלאות שונים, ובעיקר כרמי יין ופרדסי תפוזים. הרב קוק הזמין את רבני אירופה לראות כיצד "ארץ ישראל פורחת ומתעוררת לתחייה... בואו לראות את הדר ארץ חמדה המחדשת כנשר נעוריה"². הנה מתממש הסימן המובהק של הגאולה, וזה מחייב, כמובן, את עזיבת

הפטרת פרשת "פרה" לקוחה מיחזקאל פרק ל"ו. הקשר לפרשת פרה אדומה ברור ובולט: התורה מדברת על הזאת מי פרה אדומה על הטמאים בטומאת מת לצורך טהרתם, וגם ההפטרה מדברת על הזאת מים על הטמאים בטומאת עבודה זרה לצורך טהרתם. ההפטרה משלימה את הכתוב בתורה, שבה הדגש הוא על התהליך הפולחני: הכנת המים וזריקתם. לעומת זאת, ההפטרה מדגישה את התהליך הפנימי, הרוחני, שהוא עיקר ההיטהרות: "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתם בקרבכם" (יח' לו:כו).

פרק ל"ו הוא יחידה ספרותית שלמה, ולכן ראוי לעיין גם בחלקו הראשון של הפרק, שלא כלול (לצערנו) בהפטרה. חלק זה הוא בעל משמעות מרחיקת לכת בהבנת תהליך הגאולה.

גם יחזקאל וגם ירמיהו, שפעלו בסוף תקופת הבית הראשון, מנבאים לא רק על חורבן וגלות אלא גם על גאולה ושיבת העם לארצו. הם נותנים גם תאריך מדויק להתחלת תהליך הגאולה לאחר גלות בבל: "ועבדו הגוים האלה את מלך בבל שבעים שנה. והיה כמלאות שבעים שנה אפקד על מלך בבל" (יר' כה:יא-יב), ואז יחזור עם-ישראל לארצו: "הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתיים מירכתי ארץ" (יר' לא:ז). ואכן, במלאת שבעים שנה לאימפריה הבבלית (539-609) כבש כורש מלך פרס את בבל, ונתן לגולי יהודה את הזכות לשוב לארצם ולבנות את בית המקדש (עז' א:א-ד). אבל גם הבית השני, שנבנה לאחר שיבת ציון, חרב, ועם ישראל יצא שוב לגלות בשנת 70 לספירה.

כל חכמי ישראל בתלמודים ובמדרשים ראו בפסוקי הגאולה שבתנ"ך הבטחה לגאולה שתבוא גם אחרי החורבן השני¹. כמובן, השאלה שנשאלה הייתה:

1 בניגוד לנצרות, שראתה בחורבן בית שני את ניתוק הקשר בין א-לוהי ישראל לעם-ישראל, והעברת הבחירה לכנסייה.
2 "הקריאה הגדולה לארץ-ישראל", מתוך: מאמרי הרא"ה, הוצאת ישיבת מרכז הרב.

* ד"ר חגי בן-ארצי שימש כמרצה להיסטוריה ומחשבת ישראל בבית הספר ללימודי יסוד ביהדות באוניברסיטת בר-אילן, וכיום הוא מרצה לתנ"ך במכללת ליפשיץ בירושלים. לאחרונה יצא לאור ספרו: הגדת ארץ-ישראל, בהוצאת ספריית בית-אל.

וְשָׁב ה' אֶל־לִהְיֹךְ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצֶךָ
מִכָּל הָעַמִּים... וְהִבְיָאֲךָ ה' אֶל־לִהְיֹךְ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וַיִּרְשָׁתָהּ וְהִיטִבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ
(דב' ל:ג-ה).

קיבוץ גלויות, כיבוש הארץ ויישובה יש כאן. ורק בשלב
השני:

וּמַל ה' אֶל־לִהְיֹךְ אֶת לִבְבְּךָ וְאֶת לִבְבֵּי זֶרְעֶךָ לֵאמֹר
אֶת ה' אֶל־לִהְיֹךְ... כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה'
אֶל־לִהְיֹךְ לְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֶּה (שם:ו-י).

כך גם בחזון העצמות היבשות, שמופיע ביחזקאל ל"ז.
קודם העצמות היבשות קורמות עור וגידים, בשר
ועצמות, אבל "וְרוּחַ אֵין בָּהֶם" (יח' לז:ח). רק בשלב
השני באה הרוח ומעמידה אותם על רגליהם "חֵיל גָּדוֹל
מֵאֲדָמָה" (שם:י). וכך גם בנמשל: קודם "הִנֵּה אֲנִי
פֹתַח אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וְהֵעֵלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרֹתֵיכֶם עִמִּי
וְהִבְיָאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדֹמַת יִשְׂרָאֵל" (שם:יב). ורק בשלב
השני: "וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם... וַיִּדְעֻתֶם כִּי אֲנִי ה'" (שם:יד).
לדעת הרב צבי יהודה, כל פרקי הנבואה נותנים
תשובה לשאלה: "האם זו המדינה שאותה חזו נביאינו?
אומר אני: זוהי המדינה שחזו הנביאים" (מזמור י"ט,
סעיף ט'). הטענה של הציבור החרדי היא אם כן טענת
סרק, כיוון שאינה מבוססת על התנ"ך, מדרשי חז"ל
וספרות הגאולה המאוחרת ("מאמר הגאולה" של
הרמח"ל, למשל). הרב צבי יהודה אינו מתעלם מן
הקשיים, החסרונות והליקויים של מדינת ישראל, אבל
אין זה מונע מאיתנו לראות בה התגשמות של השלב
הראשון בתהליך הגאולה המובטח בתנ"ך.

אשרינו שזכינו לראות ולהשתתף בהתגשמות חזון
הנביאים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של
אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע
בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הגלות ועלייה לארץ. לצערנו, קריאתו של הרב קוק
נענתה בדרך כלל בביטול ובזלזול:

כמה קולוניות (מושבות) הן עדיין לא התגשמות
של הסימן, "שתיתן ארץ ישראל פירותיה בעין
יפה" (הרב אלחנן וסרמן, "קובץ מאמרים", עמ'
סג).

הרב צבי יהודה, בנו של הרב קוק, המשיך להשתמש
בסימן של רבי אבא. בימיו, לאחר הקמת המדינה
והקמת מאות ישובים בכל רחבי הארץ, כבר אי אפשר
היה לטעון ש"הקץ המגולה" עוד לא התגלה. הוא
מתבטא בחריפות כלפי כל הכופרים בגאולת ישראל
בימינו:

חז"ל בארו לנו מהו הקץ המגולה: בשעה שארץ-
ישראל נותנת פריה בעין יפה. כיצד הכופרים
בגאולת ישראל בימינו מעיזים פניהם כנגד דברי
חז"ל... חוסר אמונה יש כאן. (מתוך: מזמור י"ט
למדינת ישראל סעיף י', בתוך: רבנו במאבק על
ארץ-ישראל, הוצאת ישיבת בית אל).

הרב צבי יהודה מתמודד באמצעות פסוקי ההפטר
שלנו עם טענה נוספת של הציבור החרדי, והיא:
מדינת-ישראל היא מדינה חילונית, ולכן אינה קשורה
לדברי הנביאים, שדיברו על גאולה מתוך תשובה
שלמה של עם-ישראל לתורה ולמצוות. לדעתו, טענה
זו מבוססת על חוסר הבנה בדברי הנביאים ובמדרשי
חז"ל. תהליך הגאולה מתנהל בשני שלבים: השלב
הראשון הוא שלב חומרי, ארצי: "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם מִן
הַגּוֹיִם וְקִבְּצֹתִי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבְיָאתִי אֶתְכֶם אֶל
אֲדֹמַתְכֶם" (יח' לו:כד). קיבוץ גלויות יש כאן, אבל
תשובה דתית-רוחנית אין כאן.

רק בשלב השני מתרחש התהליך הרוחני: "וְזָרַקְתִּי
עֲלֵיכֶם מִיָּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל
גִּלְוֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם" (יח' לו:כה). משמע, גם לאחר
קיבוץ גלויות העם עדיין מלא בטומאה ובגילולי עבודה
זרה. ההבטחה הנבואית היא, שהגאולה לא תסתיים
בשלב החומרי; לאחריו יבוא השלב הדתי-רוחני, שבו
עם ישראל יחזור בתשובה: "וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ
חֲדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם... וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בָּחָקִי תִלְכוּ
וּמִשְׁפָּטִי תִשְׁמְרוּ וְעָשִׂיתֶם" (שם:כו-כז).

איננו נבהלים מהעובדה – אומר הרב צבי יהודה
– שמדינת ישראל היא עדיין מדינה חילונית. זהו
השלב הראשון, ואחריו יבוא השלב השני, שהוא
הגאולה השלמה.³

הרב צבי יהודה סוקר פרקי נבואה רבים ומראה
שלאורך כל התנ"ך תהליך הגאולה מתנהל בשני
שלבים: חומרי ורוחני. כבר בחזון הגאולה שבתורה
ניכרים שני השלבים: בתחילה –

3 בלשונו של הגר"א: השלב הראשון הוא משיח בן יוסף,
והשלב השני הוא משיח בן דוד. עיינו ב"קול התור"
בתוך: התקופה הגדולה, בעריכת הרב מ"מ כשר, עמ'
ת"ס-תס"ג.